

УДК [336.71:330.142.222](477)

*Л. Ю. Сисоєва, канд. екон. наук, доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
С. А. Штанько, начальник Головного управління господарського забезпечення
Національного банку України*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано рівень капіталізації банків, досліджено існуючі нормативи капіталу банку, розглянуто основні джерела приросту банківського капіталу, запропоновано напрями підвищення рівня капіталізації банків.

Ключові слова: банківський капітал, капіталізація, рекапіталізація, нормативи капіталу, банківська система.

Постановка проблеми. Розбалансування світової фінансово-кредитної системи в 2008–2009 рр. продемонструвало, що рівень капіталізації банків є основною умовою забезпечення фінансової стійкості та стабільності банківської системи. На рівні окремого банку недостатній рівень капіталу наражає установу на ризики, пов'язані з ліквідністю, платоспроможністю, неможливістю виконання своїх зобов'язань перед клієнтами. Рівень капіталізації банків України також є одним із визначальних факторів, що має вплив як на фінансовий стан банку, так і на економічний розвиток країни в цілому. Саме тому проблема пошуку необхідних джерел і дієвих інструментів підвищення рівня капіталізації банків України є завданням подальшого розвитку всієї банківської системи в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням достатності банківського капіталу, підвищення рівня капіталізації банківської системи України присвячено праці вітчизняних науковців М. Д. Алексеєнка [1], О. І. Барановського [2], Ж. М. Довгань [3], С. М. Савлука [9], Н. М. Шелудько [10]. Серед зарубіжних вчених слід виокремити наукові дослідження російських вчених В. В. Мануйленка [5], М. Є. Мамонова [4], А. Г. Пестової [4], О. О. Солнцева [4].

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, вважаємо, що питання адекватності існуючого капіталу банку сучасним умовам посткризового відновлення висвітлені недостатньо та потребують подальшого розвитку.

Метою статті є дослідження рівня капіталізації банків України та визначення напрямів під-

вищення рівня приросту банківського капіталу в посткризовий період.

Виклад основного капіталу. Банківська капіталізація характеризує наповненість достатнім внутрішнім капіталом банку відносно профілю ризику установи, в тому числі й за стресових умов. Оцінюючи свої потреби у капіталі, всі банки повинні враховувати вплив економічних циклів, а також чутливість до зовнішніх ризиків і факторів.

З метою нейтралізації впливу зовнішніх факторів на діяльність банківської системи органами державного регулювання в різних країнах світу використовувався певний інструментарій для підтримки банків за стресових умов. Так, одним із найпоширеніших механізмів під час останньої світової кризи стало запровадження механізму націоналізації банків. Згідно з останніми даними у 57 % фінансових криз, які траплялися протягом останніх років, проводилася націоналізація фінансово-кредитних установ. Наприклад, у 1997–98 роках під час азіатської фінансової кризи в Індонезії частка держави в банківській системі Індонезії зросла від 40 до 60 %. Допомогу держави також отримали банки Кореї і Таїланду [11].

Серед перших вдалих прикладів впровадження концепції управління проблемним банком за участю держави слід виокремити механізм порятунку банківської системи Швеції в 1990–1994 роках. За ініціативи держави було створено два санаційні банки – “Securum” і “Retriava” для концентрації токсичних активів банківської системи. Але в обмін на передачу “поганих активів” санаційним банкам найбільші банки Швеції “Nordbanken” і “Gotabanken” були націоналізовані.

Під час останньої іпотечної кризи в США один із світових системно важливих банків “Citigroup” провів реструктуризацію банку за допомогою держави. Для цього було створено нові банківські структури: “Citicorp”, яка мала продовжувати здійснювати традиційні банківські операції, та банк з токсичними активами “Citiholdings”, який отримав державну підтримку, при цьому 36 % акцій було передано державі [12].

Незважаючи на досить широке використання фінансової державної допомоги в різних країнах світу, в Україні вперше такий інструмент було вжито тільки під час кризи 2008–2009 рр. Як відомо, першим банком, який відчув певні проблеми з платоспроможністю, став ПАТ “Промінвестбанк”. Саме через низький рівень капіталізації, ліквідності, зменшення обсягу резервів на відшкодування можливих втрат на покриття

збитків за активними операціями, відбулося значне агрегування основних ризиків установи, що вплинуло на платоспроможність банку. До введення тимчасової адміністрації банк “Промінвестбанк” мав граничний рівень капіталізації. Значення нормативу адекватності регулятивного капіталу було менше граничного рівня, Н2 – 4,87 % (при нормі не менше 10 %), що обмежувало можливості нарощування обсягів діяльності та робило банк чутливим до ризиків. Крім того, слід звернути увагу на низьку якість капіталу. Так, додатковий капітал у регулятивному капіталі становив 49,8 % (по банківській системі – 26,2 %), в т. ч. переоцінка основних засобів – 34,9 % (по банківській системі – 8,0 %) [7].

З метою стабілізації роботи ПАТ “Промінвестбанк”, підтримки його ліквідності та виконання зобов'язань перед клієнтами Національний банк України відкрив кредитну лінію у розмірі 5 млрд грн. строком на один рік і з 7 жовтня 2008 року призначив тимчасову адміністрацію. Надання Національним банком України в значному обсязі кредитів рефінансування, а також інші заходи з боку нових акціонерів щодо відновлення фінансової стабільності дозволили банку не втратити платоспроможність, зберегти активи та зобов'язання банку практично на незмінному рівні.

Для допомоги окремим банкам України в 2009 році було прийнято постанову Національного банку України щодо реалізації програми рекапіталізації банків, яка передбачала механізм входження держави в статутні капітали семи банків. Але після діагностичного обстеження банків першої групи виявилось, що кількість банків з недостатньою капіталізацією значно перевищувала можливості держави стосовно збільшення статутних капіталів банків. Державою було рекапіталізовано три банки: Укргазбанк, Родовід Банк і Банк “Київ”.

Враховуючи, що капіталізація окремих банків у посткризовий період мала тимчасовий характер, підвищення рівня капіталізації банківської системи України потребує повернення державі коштів із капіталу раніше рефінансованих банків. Відповідно до норм Закону України “Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі в статутному капіталі банків, у капіталізації яких взяла участь держава”, існує механізм повернення коштів до Державного бюджету України [8].

Для органів банківського нагляду одним із індикаторів рівня капіталізації банку є показник адекватності регулятивного капіталу. Саме цей норматив встановлюється для відображення здатності

банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями по торговельним, кредитним та інвестиційним операціям. Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал банку в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності регулятивного капіталу.

Для банків, що розпочинають банківську діяльність, норматив адекватності має становити 15 % протягом першого року діяльності, 12 % – протягом другого року. Норматив вимірюється шляхом зіставлення регулятивного капіталу й активів, зважених з урахуванням ризику, який притаманний різним категоріям активів та позабалансових статей. Загальна нормативна вимога в різних країнах встановлена на рівні 8 %, хоча в Україні економічний норматив адекватності капіталу має значення на рівні 10 %.

З 2013 року система економічних нормативів капіталу доповнюється нормативом НЗ-1, що показує відношення регулятивного капіталу до залучених коштів. Новий норматив визначає достатність власних коштів банку для виконання

зобов'язань перед вкладниками та кредиторами. Значення нормативу НЗ-1 має бути не менше ніж 10 відсотків. Обмеження є невідчутними для банків, які проводять неагресивну депозитну політику та не мають токсичних активів. Таким чином, для банків встановлено обмеження на прискорене залучення вкладів, наприклад, підвищеними процентними ставками в умовах накопичення “поганих” активів.

Проведений аналіз нормативів капіталу банків України показав, що норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) значно перевищує мінімальне обмеження 10 % (рис. 1). Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3) при граничному рівні 9 % демонструє динаміку зростання. Слід зазначити, що перша частина нижньої кривої показує динаміку нормативу адекватності основного капіталу, який використовувався до 2008 року. Втім слід зазначити, що загальна динаміка значень нормативів у передкризовий період, під час кризи та у роки посткризового відновлення характеризуються зростанням рівня капіталізації банків України.

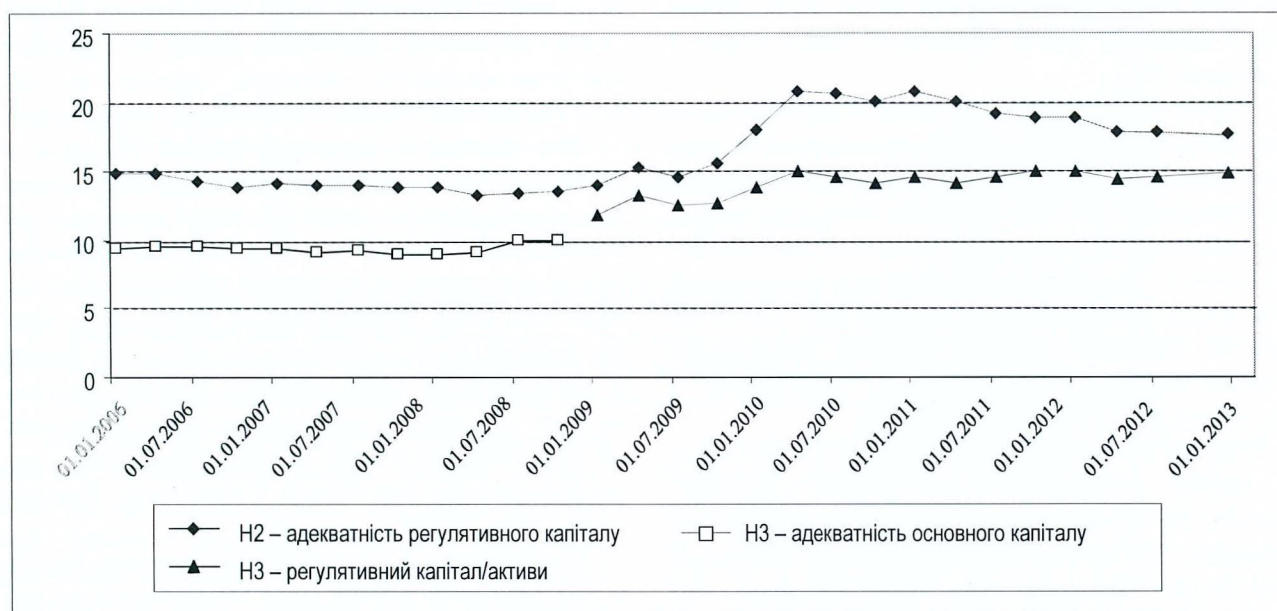

Рисунок 1 – Динаміка економічних нормативів капіталу банків України за період 2006–2012 рр. [6]

Для подальшого аналізу розглянемо динаміку окремих показників діяльності банків України, що характеризують процес формування капіталу банків України впродовж 2007–2012 років (табл. 2).

Як свідчать наведені дані, наявна тенденція до збільшення обсягу регулятивного капіталу банківської системи України. У 2012 р. регулятивний капітал банків України склав 178,9 млрд грн. і збільшився порівняно з 2007 р. майже в

2,5 разу. Це сприяло тому, що показник адекватності капіталу банків (Н2) підвищився із 13,92 % у 2007 р. до 18,06 % у 2012 р.

За результатами 2012 року найбільш збитковим став АТ “Банк “Таврика” (–1093,2 млн грн.), найбільш прибутковим – ПАТ КБ “Приватбанк” (1532,8 млн грн.). Слід зазначити, що “Приватбанк” збільшив також власний капітал банку з 16 746 до 18 300 млн грн.

Таблиця 1 – Темпи приросту основних показників фінансових результатів банків України за період з 01.01.2008 по 01.01.2013 [6]

№	Показники	За станом на					
		01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
1	Регулятивний капітал, млн грн.	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909
2	Доходи, млн грн.	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449
3	Витрати, млн грн.	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550
4	Результат діяльності, млн грн.	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899
5	Рентабельність активів, %	1,5	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45
6	Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03

Основним внутрішнім джерелом збільшення капіталу банку є нерозподілений прибуток. Основна перевага використання прибутку як джерела збільшення капіталу полягає в тому, що він є найдешевшим та не несе загрози інтересам акціонерів банку. Тому для ідентифікації банків,

які капіталізують прибуток, ми обрали десять найбільш прибуткових банків України за підсумками 2012 року та проаналізували взаємозалежність між динамікою власного капіталу та прибутковістю капіталу (ROE).

Таблиця 2 – Показники фінансових результатів десяти найприбутковіших банків України за станом на 01.01.2013 (складено на основі [6])

№	Назва банківської установи	Розмір прибутку, тис. грн.	Рентабельність капіталу, %	Темпи приросту власного капіталу, %
1	ПРИВАТБАНК	1 532 760,1	8,38	9,28
2	УКРГАЗБАНК	1 100 253,8	28,84	36,04
3	ВТБ БАНК	951 403,9	23,49	-0,14
4	ОЩАДБАНК	565 824,8	3,07	2,67
5	ІНГ БАНК УКРАЇНА	552 361,9	26,39	22,79
6	СІТІБАНК	484 023,0	56,08	9,90
7	СБЕРБАНК РОСІЇ	410 072,8	13,23	39,99
8	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	408 502,0	26,24	103,84
9	ПУМБ	271 198,5	6,43	4,59
10	ОТП БАНК	261 527,0	7,50	1,79

Проведений регресійний аналіз показав, що існують дві групи, що характеризують різні типи взаємозв'язку між динамікою власного капіталу банків та прибутковістю капіталу.

В першу групу потрапили банки, які капіталізують більше 100 % отриманого прибутку. Крім того, прибутковість банків у цій групі є досить високою, а темпи приросту власного капіталу вище рівня рентабельності власного капіталу, що може свідчити, що капіталізація банків підтримується, в першу чергу, за рахунок коштів власників. До таких банків віднесено два іноземні банки (ПАТ “КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК”, АТ “СБЕРБАНК РОСІЇ”) та квазідержавний банк ПАТ АБ Укргазбанк”.

До другої групи слід віднести ті банки, які показали вплив прибутковості банківського бізнесу на темпи приросту власного капіталу. За

результатами 2012 року такий взаємозв'язок можна прослідкувати в банках: ПАТ “ІНГ Банк Україна”, ПАТ КБ “Приватбанк”, ПАТ “ПУМБ”, АТ “Ощадбанк”, АТ “ОТП Банк”. Окремо слід виділити банк ПАТ “ВТБ БАНК”, який мав високі показники фінансової діяльності, але за аналізований період не збільшував розмір власного капіталу.

Виходячи з аналізу, можна констатувати, що для власників та керівництва банків необхідним є проведення діагностики капіталізації банківської установи за такими основними напрямками:

- визначення основних показників, що впливають на рівень капіталізації банківської установи;
- аналіз рівня достатності капіталу;
- ефективність використання внутрішніх джерел приросту банківського капіталу.

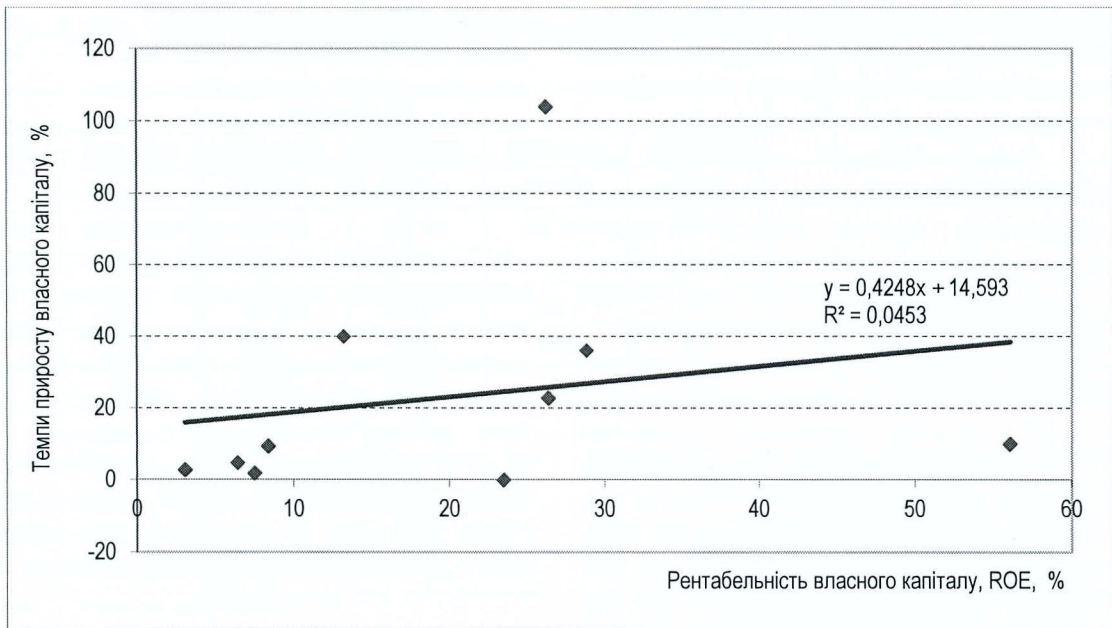

Рисунок 2 – Прибутковість і темпи приросту капіталу банків за 2012 рік

При цьому слід зазначити, що деякі автори виділяють ті чи інші переваги внутрішніх та зовнішніх джерел формування банківського капіталу. Слід погодитися, що саме нерозподілений прибуток має бути основним джерелом збільшення капіталу банку. В першу чергу, це пояснюється незалежністю прибутку від коштів, які залучаються на відкритому ринку. Недолік цього джерела полягає у необхідності оподаткування прибутку та значній залежності від макроекономічних факторів [9].

Імплементация міжнародних стандартів у банківській сфері має також важливе значення для підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків. У 2010 р. Базельським комітетом з питань банківського нагляду було прийнято два документи – “Базель III: Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем” і “Базель III: Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандарти і моніторинг”.

Серед основних елементів Базеля III визначені нові вимоги щодо капіталу та ліквідності банку: підвищення вимог до якості капіталу; підвищення вимог до обсягу капіталу; буфер консервації; контрциклічний буфер; коефіцієнт левериджу; коефіцієнти ліквідності.

Починаючи з 2012 р., у Національному банку України розпочато впровадження окремих вимог

до розрахунку капіталу та ліквідності згідно з вимогами Базеля III.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що для підвищення рівня капіталізації банків України необхідно виокремити наступні напрями:

- підвищення рівня капіталу банку доцільно здійснювати за рахунок випуску нових акцій та внесків власників банку;
- використання джерел залучення коштів недепозитного походження на зовнішніх та внутрішніх ринках капіталу;
- забезпечення достатнього рівня покриття капіталом ризиків відносно профілю діяльності банку, в тому числі й за стресових умов;
- запровадження внутрішніх процедур оцінки адекватності капіталу банків для калібрування своїх потреб у регулятивному та економічному капіталі впродовж періоду несприятливих умов на ринках;
- удосконалення систем управління ризиками банку, включаючи процедури ідентифікації, оцінки, агрегування та моніторингу потенційних ризиків;
- підвищення вимог до розкриття інформації банками про капітал, включаючи інформацію про структуру власності та справжніх засновників банку.

Список літератури

1. Алексеєнко М. Д. Капітал банку : питання теорії і практики : монографія / М. Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8–19.

3. Довгань Ж. М. Капіталізація банківської системи України / Ж. М. Довгань // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 10–14.
4. Мамонов М. Е. Оценка системных эффектов от ужесточения пруденциального регулирования банковского сектора: результаты стресс-теста / М. Е. Мамонов, А. А. Пестова, О. Г. Солнцев // Вопросы экономики. – 2012. – № 8. – С. 4–31.
5. Мануйленко В. В. Формирование качественной структуры собственного капитала банка / В. В. Мануйленко // Банковское дело. – 2012. – № 12. – С. 49–54.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
7. ПАТ Промінвестбанк [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт банку : загальна інформація про банк ; історія банку ; фінансові звіти банку. – Режим доступу : <http://www.pib.com.ua/about/board>.
8. Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків, у капіталізації яких взяла участь держава : закон України від 15.03.2012 № 4524-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4524-17>.
9. Савлук С. М. Власний капітал комерційного банку : монографія / С. М. Савлук. – К. : КНЕУ, 2012. – 456 с.
10. Шелудько Н. М. Макроекономічні аспекти проблеми капіталізації банків в Україні / Н. М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10(40). – С. 72–80.
11. Banking and the State [Electronic Resource] / World Bank ; Crisis Talk, Emerging Markets and the financial Crisis. – 2009. – Regime of access : <http://crisistalk.worldbank.org/2009/01/banking-and-the-state.html>.
12. Harrison D. CIT Group Failure Threatens Halt To This Year's Financial Sector Recovery [Electronic Resource] / D. Harrison // Bnet. – Regime of access : <http://industry.bnet.com/financial-services/10003752/cit-group-failure-risks-halting-this-years-financial-sector-recovery>

Отримано 05.11.2013

Summary

The article analyzes the level of bank capitalization, the existing bank capital standards, considered the main source of growth of bank capital, directions raising banks' capitalization.